

onlusten op het eiland Walcheren in de jaren 1776 tot 1779 geschreven door Lourens Ingelse in *leven Landbouwer in den Oranijepolder, Eiland Walcheren*, Gorinchem 1926.

- A. Janse, 'Lourens Ingelse, een episode uit het godsdienstig leven op Walcheren omstreeks 1780', Goes 1926.

- Cornelis de Korte, 'Ter herinnering, Bevindingsweg en gevangenschap van Cornelis de Korte, landman onder Marierkerke in den eiland Walcheren, gevangen gezet naar aanleiding van de invoering van nieuwe psalmen (1778 en 1779)', Rotterdam 1935 (heruitgave).

- Cornelis de Korte, 'Brief van Cornelis de Korte, landman onder Marierkerke in den eiland van Walcheren, geschreven aan zijne kinderen, over den bekeringsoog welken God met hem heeft ingeslagen', Amsterdam 1781.

- Arthur L. Legger, 'Verzold, maar niet verlaten

ten. Schets over de onrust op Walcheren door de invoering van de nieuwe psalmberijming op "nieuwe zangwijze", tussen 1773 en 1779' (doctoraalscriptie), Amsterdam 1994.

- F.A. van Lieburg, 'Lecens van vromen. Gerefomeerd pietisme in de achttiende eeuw', Kampen 1991.

- Tiny Polderman, 'Een hele strijd om de halve noot.' PZC, 17 maart 1998.

- Thijs Weststrate, 'De Wete weet het, "Hele en halve noten", in: De Wete, januari 2016.

- www.middelburgdronk.nl/wkt/Gravensteen (geraadpleegd 20 januari 2016; hierop een link naar de integrale geschriften van De Korte).

- weblog van 'Den archivaris', www.zeeland.net.nl/weblog/mir/archief/2 (geraadpleegd 20 januari 2016; uitleg over de psalmberijmingen in het kader van de situatie in Goes).

Walcheren van de kaart

Middelburg op de evenaar

De Su-eilanden

Nieuw-Guinea wordt beschouwd als het op een na grootste eiland ter wereld. Het westelijke deel ervan heet Papoea, een gebiedsdeel van Indonesië dat tot 2001 bekendstond als Irian Jaya; het oostelijke deel is Papoea-Nieuw-Guinea, een zelfstandige staat.

Het noordelijkste deel van Papoea wordt vanwege zijn vorm de Vogelkop genoemd. Zo'n vijf à acht kilometer daarboven liggen ter hoogte van het plaatsje Mar de Su-ei-

landen, een groep die bestaat uit slechts twee eilanden; het ene heet Middelburg, het andere Amsterdam. Het duo raakt, als het ware, haast de evenaar.

De eilanden liggen zo laag dat ze nauwelijks boven de zeespiegel uitkomen, maar ze worden beschermend omringd door een koraalrif. Vanaf de kust bij Mar zijn de hoge palmbomen op de begroeide stukjes

Historische kaart (1705) van Jacob Weyland, uit: Grote atlas van de VOC, deel I, Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam, pag. 390. Op het detail van deze kaart (rechts) is Middelburg-eiland aangegeven. (ZB | Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, 3143 A 28)

Deel van kaart Zuidoost-Azië, uit: Bosallas. (ZB | Planbureau en Bibliotheek van Zeeland)

land duidelijk te ontwaren. Op Amsterdam (vier vierkante kilometer) vinden we een kokosplantage. Ten behoeve van de arbeiders die hier werken zijn enkele huizen gebouwd en is een weg aangelegd. Middelburg (vijf vierkante kilometer) is ook zeer dicht begroeid met kokospalmen, maar hier wordt geen plantage meer geëxploiteerd. Het eiland is onbewoond.

Verkenningen

In de zeventiende eeuw ondernamen de Nederlanders verkenningstreks naar diverse delen van Nieuw-Guinea. De meeste ondernemingen vertrokken vanuit posten van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) in Zuidoost-Azië. De reizen waren commercieel gezien, geen succes omdat het gebied wat betreft de handel niet interessant genoeg was voor de VOC. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Molukse archipel werden in Nieuw-Guinea geen specerijen of andere handelsartikelen van enige importantie aangetroffen. Bovendien was deze regio te gevaarlijk vanwege de

zich zeer vijandig opstellende bevolking. Een aantal verkenningen kreeg bekendheid. Zo werd vanuit Bantam op Java, via de Molukse Banda-eilanden, in 1606 een expeditie op touw gezet. Onder leiding van Willem Jansz en Jan van Rossingey voer het schip de Duyfken langs de zuidkust van Nieuw-Guinea. Deze tocht zou over-

Grote atlas van de VOC, deel III; Indische archipel en Oceanië, Voorburg 2008, pag. 361. Kaart van Johannes Vingboons uit ca. 1665-1670. Of de twee eilanden (aan de noordzijde) op deze globaal getekende kaart Amsterdam en Middelburg zijn, is niet zeker. (ZB | Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, 3144 B 44)

gens leiden tot het eerste Europese contact met het continent Australië, een feit dat toen nog niet werd onderkend.

Een andere expeditie was die van Jacques le Maire en Willem Schouten in 1616. Zij zeilden komend van de Grote Oceaan langs de noordkust van Nieuw-Guinea en brachten een deel van het enorme eiland in kaart. Deze trip was geen reis onder auspiciën van de VOC, maar werd ondernomen voor de Australische of Zuidzee Compagnie, een handelsonderneming die

was opgezet door Le Maire. Zijn initiatief was tegen het zere been van de VOC, want die was niet erg gecharmeerd van concurrerende maatschappijen. Toen de expeditie na een barre reis in Batavia terecht kwam, werden de 'rivalen' gearresteerd en naar Nederland gestuurd om daar verantwoording af te leggen.

En dan is er nog de beroemde reis die Abel Tasman rond 1643 voor de VOC maakte. Ook hij voer langs de noordkust van Nieuw-Guinea en bracht deze in kaart. Tijdens geen van de genoemde verkenningstreks werd melding gemaakt van de twee eilanden boven de Vogelkop bij Mar.

Jacob Weyland

Pas in 1705 volgde een nieuwe missie naar Nieuw-Guinea, voornamelijk omdat Nederland bang was dat de Engelsen het nog grotendeels onbekende gebied zouden claimen. Ontdekkingsreiziger William Dampier was er immers in 1699 geweest en daarover werd in 1703 zelfs een boek gepubliceerd. Bovendien wilde de VOC nogmaals bevestigd hebben dat het gebied niet interessant genoeg was om er een handelspost op te zetten. Schipper Jacob Weyland vertrok in 1705 vanuit Batavia, via de Banda-eilanden, naar Nieuw-Guinea met de schepen de Nova Guinea, de Kraenvogel en de Geelvink. Het laatste schip was vernoemd naar de Amsterdamse stadsbestuurder Johan Geelvink, een van de machtige bewindhebbers, de zogeheten Heren XVII, van de VOC. De reis van Weyland gaf wederom de bevestiging dat er geen vestiging opgezet diende te worden. Voor de VOC is Nieuw-Guinea dus nauwelijks van belang geweest. De expeditie leverde wel cartografische winst op. Weyland bracht de noord-

kust namelijk zeer gedetailleerd in kaart en riep de eilandnamen Amsterdam en Middelburg in het leven. Had Weyland zich laten inspireren door Tasman, die ruim zestig jaar eerder twee Zuidzee-eilanden ook zo had gedoopt? Op Tonga noemde Tasman twee dicht bij elkaar liggende eilanden immers Amsterdam, het huidige Tongatapu en Middelburg, nu Eua. In elk geval werden de eilanden vernoemd naar twee belangrijke steden in de Republiek der Verenigde Nederlanden. Middelburg behield zijn door Weyland gegeven naam tot op heden. Veel door Europeanen aangemeten topografische namen kregen in de loop der tijd juist hun inheemse identiteit terug. Zo wordt Amsterdam door de lokale bevolking Mios Su genoemd en heet de groep als geheel Su-eilanden.

Nederlands Nieuw-Guinea

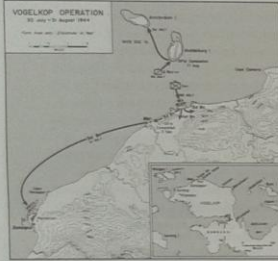
In de negentiende eeuw deed Nederland pogingen om meer grip te krijgen op Nieuw-Guinea. Het westelijke deel van het enorme eiland ging vanaf 1828 deel uitmaken van het koninkrijk nadat er een officie-

le claim was afgekondigd, alweer uit angst dat de Engelsen dat zouden doen. Er werd een fort gebouwd langs de Tritonbaai, aan de zuidwestkust van het eiland. De eerste Nederlandse vestiging was daarna een feit. Even leek Nederlands Nieuw-Guinea levensvatbaar, maar die hoop was in 1836 al weer vervlogen. Ziekten onder het personeel van de vestiging en een vijandige bevolking waren daar debet aan. Toch bleef men Nieuw-Guinea beschouwen als ingelijfd gebied. Door de regering van Nederlands-Indië werd in 1848 de oostgrens van het geclaimde gebied bepaald op 141 graden oosterlengte. Dat werd overigens pas in 1895 officieel erkend en die situatie is tot op heden gehandhaafd, al is deze lengtegraad nu de grens tussen het Indonesische Papoea en de staat Papoea-Nieuw-Guinea. Wie een blik werpt op een moderne landkaart zal de kunstmatige grenslijn duidelijk herkennen.

Landingsbaan op Middelburg-eiland, richting Samsapor, 1944. (www.phyrescue.org)

Pas vanaf 1898 volgden hernieuwde pogingen tot vestiging, hoewel er geen sprake was van het uitoefenen van Nederlands gezag. Feitelijk was er nog steeds weinig bekend over deze regio en nagenoeg niets over de binnenlanden. Ondertussen waren er wel wat handelshuizen aan de kust neergestreken en werden er zending- en

Vogelkop Operation. (wikipedia.org)

missieposten opgezet. Middelburg-eiland was toen nog steeds een slapend stukje grond voor de kust bij Mar, maar de schijnbaar eeuwige rust werd halverwege de twintigste eeuw flink verstoord.

Tweede Wereldoorlog

In de Tweede Wereldoorlog was Middelburg strategisch gezien van groot belang in de strijd tegen de Japanse bezetting van Nieuw-Guinea. De Japanners hadden immers bases op het 'vasteland'. Middelburg-eiland werd verkozen tot militair steunpunt voor de geallieerden. Er werden barakken gebouwd en over de gehele lengte, van noord naar zuid, werd een landingsbaan

voor vliegtuigen aangelegd. Tijdelijk gingen militairen het koraaleiland bevolken. De interventie die volgde, de zogeheten Vogelkop Operation, duurde van 30 juli tot en met 31 augustus 1944.

Na de oorlog keerde de rust van weleer terug op Middelburg. Het eiland groeide weer volledig dicht met kokospalmen en er werd later onder auspiciën van een groot bedrijf een plantage van 102 hectare, dat is iets meer dan een vierkante kilometer, opgezet.

De plantage is intussen opgeheven en enige bedrijvigheid is ver te zoeken. Ten behoeve van langsvarende jachten is er wel een aanlegsteiger gebouwd. De yachtliefhebbers zorgen echter voor weinig opschudding en dus zal Middelburg op de evenaar nog lange tijd een slapend koraaleiland blijven. Hoewel... In de Volkskrant van 12 oktober 2015 werd in een artikel gemeld: "Vele laag liggende koraaleilanden of atollen zullen in de komende decennia onder de golven verdwijnen als gevolg van de stijgende zeespiegel en heviger wordende stormen." Zal Middelburg hetzelfde lot ondergaan?

Jaco Simons

Bronnen:

- Grote atlas van de VOC, deel I: Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam, Voorburg 2007.
- Grote atlas van de VOC, deel III: Indische archipel en Oceanië, Voorburg 2008.
- www.shipwrecks.com.
- www.west-papua.nl.

Nieuwe uitgaven

'k è heleze

Batterij Dishoek

Beelden zeggen vaak veel meer dan woorden, vandaar dat fotografie zo'n krachtig medium is. Tegenwoordig zijn we eigenlijk allemaal fotograaf, want met onze smartphones maken we à la minute een foto. En als je maar genoeg foto's maakt, zitten er al snel een paar geslaagde bij. Vroeger was dat heel wat ingewikkelder. Er waren toen ook al professionele fotografen en goedwillende amateurs.

Als we ons in tijd bepalen tot fotografie uit de Tweede Wereldoorlog en in ruimte tot ons eigen heem, wordt dat heel duidelijk uit twee publicaties. In de eerste plaats *Waicheren een fotografisch document. Duitse oorlogsfotografie 1940-1944* van de hand van Hans Sakkers en Hans Houterman, en vervolgens in het recente *Batterij Dishoek*. In mijn bespreking van het eerstgenoemde boek (in *De Wela*, 20e jrg. nr. 3, juli 1991) schreef ik: "De foto's hebben niet alleen een grote documentaire waarde – de samenstellers geven bovendien in hun fotobijdragen zinnige informatie – maar hebben tevens een artistieke waarde." Het waren dan ook foto's van professionele Duitse oorlogsfotografen (*Bildberichter*). Officiële fotografie dus.

In het vorig jaar november verschenen *Batterij Dishoek*, samengesteld door Paul Voskamp, gaat het veel meer om privé-kiejes, snapshots uit het dagelijks leven (in dit geval van de bezetters in de periode 1940-1945). De Middelburger Paul Voskamp (1966) handelt in oude foto's. Hij koopt en verkoopt, veelal via internet. In de loop der jaren bouwde hij een grote collec-

tie foto's op van Zeeland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het gaat hierbij voornamelijk om foto's uit particuliere collecties, die meestal niet voor publicatie bestemd waren. Maar juist daardoor geven ze een beeld van heel gewone zaken. Paul Vos-

kamp startte met dit eerste deel een serie die uiteindelijk, al naar gelang de belangstelling, een stuk of acht delen moet gaan omvatten. Dit eerste boek smaakt in ieder geval naar meer. Het betreft een

gebonden uitgave, in oblong formaat. De samensteller geeft de boeken (in een oplage van 1.000 stuks) zelf uit. Het Boekenschap tekende voor vormgeving en boekproductie. Het voorwoord en de fotobijdragen zijn van de hand van Hans Sakkers, kenner van Zeeland in de Tweede Wereldoorlog en auteur van veel publicaties over dit onderwerp. *Vreemd genoeg* wordt zijn naam nergens vermeld. Sakkers geeft een korte inleiding (één pagina), die van mij wel wat langer had mogen. Ik mis hierin een beetje de context van de foto's. Ook de fotobijdragen zijn wel erg summier. Ze bevatten feitelijke informatie,

